

Kitap Eleştirisi

İki doğum öyküsü

Sait Almış

*Felsefenin Ateşi ve
Marksizmin Doğuşu*
Mehmet İnanç Turan
Kalkedon yayınları, 2010

Mehmet İnanç Turan'ın son bir yıldan daha kısa bir süre içinde Kalkedon Yayınlarından iki kitabı yayımlandı: *Felsefenin Ateşi* ve *Marksizmin Doğuşu*.

Yazarın bu iki kitabını aynı yazı içinde tanıtmak istememin nedeni, aynı zaman dilimi içinde yayımlanmış olmaları değildir. Asıl neden; her iki kitabın da alanlarında birer doğum öyküsü olması ve giriş kitabı özelliği taşımalarıdır.

Yazar *Felsefenin Ateşi*'nde felsefî düşünme yolunun nasıl ortaya çıktığını anlatır. *Marksizmin Doğuşu*'nda ise Marx ve Engels'in Marksist dünya görüşünü hangi koşullarda, düşünsel ve pratik yaşamda hangi sorunları çözerek oluşturduklarını anlatır.

M. İnanç Turan bu kitapları yazarken çok temel bir gereksinimden

yola çıkmış. Yaşadığımız dünyayı anlamak, yorumlamak ve değiştirmek isteyenlere kılavuzluk, rehberlik etmek. Yazar bu gereksinimi kendisi ve kuşağının deneyimlerinden çıkarmış:

Bizim kuşak Marksizmi yöntemli bir biçimde öğrenmedi. 1974–1980 döneminin kavgalı dövüşlü ortamı içinde belki de bu mümkün değildi. Bizden önceki kuşakların geriye bıraktığı doğru dürüst teorik bir miras ve Marksizmi öğrenme yöntemi yoktu. Bizden öncekiler bize cesaret, fedakârlık, direnme ruhu bırakmıştı; ama ciddi bir teorik birikim bırakmamıştı.

Yetmişli yıllarda hayat hızla akıyordu. O dönemin devrimcileri hayatın bu hızlı akışını anlayabilecek, yorumlayabilecek ve pratik sonuçlar çıkarabilecek Marksist teori birikiminden yoksundular.

Marx'ın, Lenin'in eserleri yeni yeni Türkçe'ye çevrilip yayımlanıyordu. Her çıkan kitap, bilgi açlığı çeken devrimcilerce okunup tüketiliyor; ama o eserlerin hangi koşullarda, hangi sorunlar için çözüm önerisi olarak yazıldığı bilinmiyordu.

Eklektik bir Marksist teori anlayışı egemen olmuştu, devrimci hareket içinde. Teori, onu doğuran zaman ve koşullar göz önüne alınmaksızın, şablon halinde alınıyor ve sözde ideolojik mücadelenin doneleri olarak kullanılıyordu.

O yılların pratiğini yaşamış olan yazar, şimdiki ve gelecek nesillerin de aynı sorunları yaşamamasını kendine görev edinmiş ve elimizdeki iki kılavuz kitabı ortaya çıkarmış.

***

Felsefenin Ateşi

M.İnanç Turan Filozofların Tutuşturduğu Yangın olarak da adlandırdığı eserinde, bizleri felsefe tarihinde bir yolculuğa çıkarıyor.

Yolculuğun baş durağında İzmir'li filozof Homeros'la tanışırız. Daha yolculuğun başında antik çağın metafizik filozoflarının yanı sıra diyalektik düşünme yönteminin ve materyalist düşüncenin temellerini atan filozoflarla da tanıştırır bizi rehberimiz.

Bu filozofların başında yedi bilgilerden Thales dünyanın oluşumunu fiziksel nedenlerle açıklamaya çalışarak, felsefi yangına maddeci yönde büyük bir odun atar. Thales'i ilk maddenin sınırsız ve sonsuz olduğunu

söyleyen öğrencisi Anaksimandros izler. Aynı çağda “bir ırmakta iki kez yıkanılmaz” diyen Herakleitos ise yangına diyalektik düşünme tarzını ilk katan filozof olarak karşımıza çıkar. Demokritos ise nesnelere görünmeyen en küçük parçacıklardan oluştuğunu söyleyerek, yangına maddeci yönde katkı yapar.

Rehberimiz eşliğinde yolculuğumuz “yaşamını tartışarak geçiren adam” Sokrates, mitoloji filozofu Platon ve antik çağın en önemli filozofu Aristoteles ile devam eder.

Yazar tüm yolculuk boyunca olduğu gibi, objektif tavrını bu filozoflar karşısında da elden bırakmaz. Platon’un felsefe tarihindeki önemini, yanlış bir pencereden baksa da yaşamın tüm sorunlarını ortaya koymasını öğretilir. Platon bu yaklaşımı ile yaşamın tüm sorunlarını tartışma ortamına getirmiştir. “Ne yazık ki Platon, formüle ettiği felsefenin sorunlarına yanlış bir pencereden, dinin ve mitolojinin penceresinden bakar.”

Aristoteles yolculuğumuza idealist ve materyalist felsefeler arasında kalmış bir filozof olarak eşlik eder:

Aristoteles doğayı değerlendirirken maddeciliğe, göğe doğru çıktıkça idealizme yaklaşır. Onun, Platon’un “idea teorisine” karşı açtığı savaş maddeci felsefenin olumlu cephesine yazılmış kazançtır. Aristoteles’in, Platon’u idealist bakış açısıyla eleştirmesi bu gerçeği değiştirmez.

Yolculuğumuz sırasında karşılaştığımız iki arada kalmış bir diğer filozof da Descartes’tır. Descartes bir matematikçi olarak doğayı değerlendirirken materyalist olmasına karşın, tutucu ahlaka sahip, doğaüstü düşünceleri ile idealist bir filozof olabilmektedir.

Felsefe yolculuğunu sonlarına doğru, rehberimiz bizi çağımıza daha yakın filozoflarla tanıştıır. Bacon, Pascal, Hobbes, Spinoza, John Locke, Immanuel Kant, Hegel ve Feuerbach gibi etkileri günümüzde de süren filozoflarla tek tek tanışırız.

Yolculuğun sonunda ise bizleri bilimsel eleştirilerle eski felsefeyi aşan Marx ve Engels bekler. Rehberimiz onların felsefi yangın içinde bir devrim gerçekleştirdiklerini anlatır:

Marx ve Engels teorik olan felsefeyi pratiğin silahı haline getirirler. Sınıf mücadelesini felsefenin içine sokarak felsefeyi devrimcileştirirler. Althusser’in 1986’da söylediği gibi: “Felsefe, teoride sınıf kavgasıdır” artık. Bu aynı zamanda soyut insanın yerine toplumsal somut insanın geçirilişidir. Felsefenin taraflı hale getirilişidir.

Mehmet İnanç Turan'ın bu kitabı ile felsefeyi sevdirmeyi, felsefenin zor ve anlaşılmaz olduğu önyargılarını yıkmayı başaracağına inanıyorum. Bu eser felsefeyi “felsefe tanrılarının” katından indirip, herkesin anlayabileceği ve katılabileceği bir yangın, bilimsel bir çaba olduğunu gösterme yolunda amacına ulaşmıştır.

Marksizmin Doğuşu

Mehmet İnanç Turan bu kitabında Marksizmin doğuş yıllarını anlatmış. Yazar zor bir işe girişmiş. Marx ve Engels'in makale ve kitaplarını tek tek ele alıp, Marksist bir yöntemle incelemiş. Öncelikle, Marx ve Engels'in yapıtlarını oluşturdukları dönemin koşullarını göz önüne sermiş. Daha sonra onların o dönemdeki düşünsel yapılarını irdelemiş.

Böylelikle, ele aldığı eserlerin Marksizmin oluşum ve doğuş sürecindeki yerini göstermeye çalışmış. Makale ve kitaplarda Marksist teoriyi oluşturan düşüncelerin izlerini sürmüştür. Marksist fikirlerin ve kavramların hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu göstermeye çalışmıştır.

Yazarın amacı Marksizmin bir dogma değil yaşamın içinde, canlı bir bilimsel teori olduğunu göstermektir. Bu çabasının en temel gereksinimi ise, ülkemizde Marksizmin eklektik bir şekilde öğrenilmesi ve bu nedenle çarpıtmalara uğramasıdır. Yazar bu amacını şöyle açıklıyor:

Marksizmin Doğuşu Marksizmin doğumunu, Marksizmin yönteminden yola çıkarak inceliyor; Marx ve Engels'in doğumsal süreçteki görüşlerini, olgunlaşmış Marksizmle karşılaştırarak, hataları saptayarak, hâlâ gerçeği yansıtan fikirleri öne çıkararak bir teorik kazı yapıyor.

Yazar kazısına Marx'ın doktora tezi ile başlıyor. Marx o dönemde sol Hegelcilerle birlikte. Lenin'in deyişiyle “Hegelci bir idealisttir”. Marksizmden epeyce uzaktır ama radikal bir demokrattır.

Kazı ilerledikçe, Marx'ın Hegel ile hesaplaşmaya başladığını görürüz. Bu hesaplaşmayı en açık olarak, Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi başlıklı çalışmasında görürüz. Bu dönemde Marx'ı etkileyen Feuerbach'dır. Ancak Hegel'den bütünüyle kopmuş değildir.

Teorik kazının 1843 yılına uzanan bölümünde, Marx'ı arkadaşı Arnold Ruge ile Paris'te Fransız Alman Yıllıkları adlı dergiyi çıkarırken, Paris'te buluruz. Aynı dergide Engels de yazmaktadır. Henüz tanışmamışlardır. Marx'ın bu dergide yazdığı iki yazısından biri olan Yahudi Sorunu

adlı çalışmasında yabancılaşma kavramı ile karşılaşırız. Ancak içeriği henüz doldurulmamıştır. İkinci çalışması ise Marx'ın komünizme el uzattığı Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı: Giriş başlığını taşıyan çalışmasıdır.

Aynı dergide yayımlanan Engels'in Ekonomi Politğin Bir Eleştirisi Denemesi adlı makalesi Marx'ı çok etkiler. Bu yazıyı okuyan Marx daha Engels ile konuşmadan, ekonomi politik ve felsefe ile ilgili bir kitap yazmaya başlar. Marx'ın gözden geçirip yayımlayamadığı, ancak 1932 yılında 1844 Elyazmaları–Ekonomi Politik ve Felsefe adı ile yayımlanan bu notlar, Marksizmin doğum emarelerini göstermesi açısından tarihsel öneme sahiptir.

1844 Elyazmaları Marksizmin oluşum sürecini araştıran teorik kazının köşe taşlarından birini oluşturur. Bu eserin önemi Marksizmin ilk ışıklarını yansıtmaması, doğuşunu haber vermesidir. Yazar bu eserinde Marx'ın ekonomi politiği hem maddi temelde, hem de insan üzerine etkilerini ele almasını mercek altına alır. Eser; yabancılaşmanın maddi temellerini ortaya koyması, Marx'ın Hegelci idealizmden kurtuluşunun ipuçlarını vermesi ve komünizme sıçrayışını göstermesi açısından Marksizmin oluşumunda çok önemlidir. Ancak henüz ele alınmayan eksik bırakılan noktalar da çoktur.

***

Engels 1844 Ağustos ayının sonunda Paris'e gelir, on gün Marx'ın misafiri olur. Bu karşılaşma yıllarca sürecektir siyasal ortaklığın ve dostluğun ilk adımıdır. İlk iş olarak Bauer ve arkadaşlarına karşı Eleştirel Eleştiri isimli bir broşür yazmanın kararını alırlar, uygulamaya girişirler. Engels broşürün bir kısmını yazar, Marx'a bırakır. Geri kalan kısımlar Marx tarafından yazılacaktır

Ortaya bir broşür değil. Kutsal Aile ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi adlı bir kitap çıkar. Yazar bu eserin önemli yanlarından birinin tarihe ve toplumsal yaşama maddeci yaklaşımı, diğerinin ise diyalektik yöntemi Hegelci üslup ve terminolojiden koparak kullanması olduğunu altını çizer.

Bu arada Engels de İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu adlı bir kitap yazar. Amacı İngiltere burjuvazisi üzerinden Alman burjuvazisini eleştirmektir. Kitap Engels'in deyimiyle Marksizmin embriyon olarak gelişiminin bir aşamasını gösterir. Marx çalışmaya çok değer verir. Rehberimiz

kitabın burjuva devlet sorununa yeni bir bakış getirmesinin önemine işaret eder.

Marx 1845’de Paris’i terk etmek zorunda kalır. Brüksel’e geçer. Muhtemelen Mart 1845’de Feuerbach Üzerine Tezler’i not eder. 11 adet tezden oluşan iki-üç sayfalık bu notlar 1888’de Engels tarafından yayımlanır. Yazar bu notları, Marx’ın olumlu yönlerini benimsediği Feuerbach materyalizmi ile hesaplaşması, tarihsel materyalizmin temellerini atması açısından önemser.

***

Marx ve Engels Kasım 1845 - Ağustos 1846 tarihleri arasında Brüksel’de Alman felsefesi üzerine bir çalışma yaparlar. İki ciltlik bu çalışmanın birinci cildinde Genç Hegelcilerin ve Feuerbach’ın görüşlerini, ikinci cildinde ise bu iki akımı birleştirmeye çalışan, “Hakiki Sosyalistler” adıyla anılan grubun görüşlerini eleştiri bombardımanına tutarlar.

Amaçları Marx’ın deyişi ile Alman felsefesi karşısında kendi bakış açılarını oluşturmaktır. Aslında yaptıkları ise geçmişin felsefi düşünceleri ile hesaplaşmaktır. Bu amaçlarına ulaştıkları için çalışmalarını yayımlamazlar. Bu çalışmalar onlar öldükten sonra, 1932’de Alman İdeolojisi adıyla yayımlanır.

Alman İdeolojisi çalışmaları ile Marx ve Engels, Feuerbach ve Alman felsefesi ile hesaplaşmalarını tamamlarlar. Tarihsel materyalizm görüşleri olgunlaşır ve proletaryanın kurtuluşunun evrensel düzeyde olacağı sonucuna varırlar. Bu sonuç onları eylem alanına götürür. 1846 yılında Brüksel’de, Komünist Mektuplaşma (Haberleşme) Komite’sini kurarlar.

Marx Proudhon’u da komünist saflara çekmeye çalışır. Ancak Proudhon olumlu yanıt vermez ve görüşlerini Sefaletin Felsefesi adlı kitabında açıklar. Marx Proudhon ile polemige girerek Temmuz 1847’de Felsefenin Sefaleti adlı eserini yayımlar. Yazara göre bu kitabın en önemli yanı, Marx’ın gündemine ekonomi politiğin sorunlarının taşınmasıdır. Bu kitapla Marx karşımıza bir iktisatçı olarak çıkar.

Alman İdeolojisi ve Felsefenin Sefaleti çalışmaları ile Marksizm artık embriyon olmaktan çıkmış, 1846-47 yıllarında doğuma yakın bir cenin haline gelmiştir diyebiliriz.

Marksizmin üç ana aşılma (eleştiri) kolunda yani felsefe, ekonomi ve sosyalizm alanındaki düşüncelerinin temelleri atılmış, eksiklikleri ve yan-

lışlarına karşın Marksist dünya görüşü bir beden halini almaya başlamıştır.

***

Marx ve Engels çalışmalarını örgütlenme üzerine yoğunlaştırırlar. İngiltere’de kurulu Doğrular Birliği adlı örgütle ilişkiye girerler. Örgüt Marx ve Engels’in çabaları ile Komünistler Birliği adını alır. Engels birliğin ikinci kongresine sunmak üzere, parti politikasını anlatan Komünizmin İlkeleri adlı bir broşür hazırlar. İkinci kongreye katılan Marx, Komünistler Birliği parti programını halka açıklamak için, Komünist Parti Manifestosu adlı bir broşür yazmak üzere görevlendirilir. Marx, Engels’in Komünizmin İlkeleri broşüründen yararlanarak Komünist Manifesto’yu yazar.

Yazar kazının bu bölümünde Komünizmin İlkeleri broşüründe, Engels’in ilerde Marx ile birlikte komünist siyaset alanında geliştirecekleri konular hakkına önemli bulduğu ipuçlarını sıralar. Bunlar üretim araçlarının ortak mülkiyeti kavramı, komünist devrim, komünist topluma geçiş ve komünist toplum hakkındaki düşüncelerdir.

Yazar bu bölümde Komünist Manifesto’yu doğuş sürecinde Marksizme kattıkları ve eksik bıraktıkları açısından ayrıntılı bir incelemeye alıyor.

Komünist Manifesto’nun yayımlanmasından hemen sonra 1848 Avrupa devrimleri başlar. Marx ve Engels devrime katılmak için Almanya’ya gider ve Köln şehrine yerleşirler ve Köln İşçi Birliği ile birlikte çalışmaya başlarlar.

Haziran’da Paris proletaryası yenilir. Paris sokakları kılıçtan geçirilen işçilerin kanı ile boyanır. Marx ve Engels çıkardıkları Yeni Ren Gazetesi’nde Paris proletaryasına sahip çıkar ve komünist devrim teorisi için çok önemli bir çıkarıma varır:

Bir devrimden sonraki her geçici siyasi oluşum bir diktatörlüğü, hem de enerjik bir diktatörlüğü gerektirir.

Yaşananlar sanki Paris Komününün prototipidir. Tıpkı yıllar sonra Paris Komünü deneyiminde olduğu gibi, Marx ve Engels’in emek verdikleri Marksist teori yaşamın pratiği içinde sınanmakta ve devrimci pratikten beslenerek oluşmaktadır.

Marx 1848-50 devrimlerinden çıkardığı dersleri Komünistler Birliği’nin yayın organı Yeni Ren Gazetesi- Politik-Ekonomik İnceleme’nin 1850 yılı ilk aylarında çıkan ilk üç sayısında yayımlanan makalelerinde değeri-

Devrimci Marksizm

dirir. Bu makalelerde Marx henüz devrimin yenilgisini kabullenmemiştir. Engels 1895’de bu ilk üç makale ile Mayıs-Ekim sayılarında yayımlanan dördüncü makaleyi birleştirerek, Fransa’da Sınıf Mücadeleleri adıyla kitap olarak yayımlar.

Marx, ilk üç makalede 1848–1850 devrim dönemini değerlendirerek proletarya açısından sonuçlar çıkarır:

- 1) Devrimler bunalım döneminin çocuklarıdır.
- 2) Burjuva cumhuriyetleri burjuvazinin iktidarındır.
- 3) Toplumsal devrim bir ülkenin sınırları içinde (örneğin Fransa’da) tamamlanamaz.
- 4) Sınıfları kaldırmak için proletarya diktatörlüğü zorunludur.

Marksizm; Marx’ın doktora tezi ile düşünce dünyasının rahmine tohumlarını atmış, idealist Alman felsefesinin ve İngiliz ekonomi politiğinin eleştirisi ile embriyonik gelişimini tamamlamış ve 1848 Avrupa devrimlerinin sancıları sonucu 1850’de dünyaya gelmiştir.

1848’de Marksizm Komünist Manifesto ile teorik doğumunu yaptı, 1850’de ise pratik doğumunu! Önce teori, pratiğe dönüştü; sonra pratik tekrar teoriye. 1848’de Marksizm embriyon halindeydi. 1850 yılında ise doğmuş bir bebek.

Mehmet İnanç Turan’ın Marksizmin oluşumunu anlatan kitabı şu satırlarla bitiyor:

Şimdilik bebek halindeki Marksizm yavaş yavaş büyüyecek, ekonomi politiğin köklü eleştirisini öğrenecek, Grundrisse, Kapital gibi yapıtlarla kapitalizmin ne olduğunu bilimsel olarak anlayacak ve sermayenin hareket yasalarını keşfedecektir. Burjuvazinin büyük iktisatçılarının karşısına bugün bile yıkılmayan dev görüşleriyle dikilecektir. Ama Marksizmin ilk ışıklarının ne kadar önemli olduğunu anlamak için şu gözleri kör edilmiş dünyaya bakmak yeter. Karanlıkta yaşayan dünyanın gözlerini iyileştirmeye, onu “insanlığı” görür hale getirmeye Marksizmin ilk ışıkları bile yeter.

Marksizmin Doğuşu, Marksizme ilgi duyanlar, Marksizm konusundaki bilgilerini derleyip toplamak isteyenler, Marx ve Engels’in yazılarını

okuma ve Marksizmi doğru ve bütünlüklü yapısı içinde öğrenmek isteyenler için çok önemli işlevler görecektir. Kitabın hak ettiği ilgiye kavuşacağına inanıyorum. Ayrıca yazarın Gelişmiş Marksizm ile ilgili çalışmalarını da heyecanla bekliyorum.